

*Akkerbouw
en groenteteelt*

Biologisch Ondernemen

Coloradokevers leggen het loodje
op het kavelpad

Unox en de biologische tomatensoep

West-Brabant: de balans vinden in
bemesting

Bedrijfsgrootte als drijfveer voor
een andere teeltwijze

Omschakelen is een beetje zoals in
het diepe springen

Biologische spelregels

Biologische landbouw kent een aantal uitgangspunten ofwel principes. Het verzorgen van de bodemvruchtbaarheid en de omgeving leggen de basis voor het gewenste evenwicht. Een gezonde bodem en omgeving maken het mogelijk om zonder gebruik van kunstmest of bestrijdingsmiddelen gewassen te telen. De belangrijkste kenmerken van biologische akkerbouw zijn:

- > Voldoende ruime vruchtwisseling, dit afgestemd op afzetmogelijkheden en de nodige rustperiodes voor de bodem;
- > Bemesting van de bodem met organische meststoffen en de teelt van stikstofbindende planten, zgn. groenbemesters;
- > Bewuste raskeuze waarbij kwaliteit en ziekteresistentie voorop staan, waar mogelijk wordt uitgangsmateriaal uit biologische vermeerdering gebruikt;
- > Mechanische onkruidbestrijding;
- > Verzorgen van de natuurlijke omgeving waardoor natuurlijke vijanden zich kunnen ontwikkelen;
- > Bewust inzetten van natuurlijke vijanden of technieken die ziekten & plagen weten te beheersen;
- > In noodsituaties worden uitsluitend toegestane middelen op natuurlijke basis ingezet voor bestrijding van ziekten & plagen;
- > Directe betrokkenheid van de ondernemer bij de afzet en specifiek afnemers van de producten.

De motieven waarom telers omschakelen verschillen. Feit is dat de teler die éénmaal de stap heeft gezet niet meer terug wil. Inmiddels zijn er honderden landbouwbedrijven omgeschakeld. In de loop der jaren is daarmee een schat aan kennis en ervaring opgedaan waarvan nieuwe omschakelaars kunnen profiteren.

Bodem in Zicht en Bemesten met Zorg

Biologische boeren vraagt niet alleen om een ander bouwplan, maar ook een andere kijk op de bodem en een andere bemestingsaanpak. Voor een goede beoordeling van de bodem is meer nodig dan alleen een analyseresultaat. Wat vraagt de bodem en hoe bemest ik voldoende en evenwichtig?

Bodemstructuur

Voor het gewas is het van belang dat er voldoende vocht en lucht in de bodem zit, en dat voedingsstoffen goed bereikbaar zijn. Dit vraagt om een goede bodemstructuur: bij een verdichte grond blijft de groei achter en corrigeren is lastig. Slechte plekken in het gewas verwijzen vaak naar structuurproblemen. Zelf kijken naar uw bodem geeft al veel nuttige informatie. U heeft hierbij alleen een spade voor nodig. Door de kluiten goed te bekijken ontdekt u verschillende structurelementen.

Bodemleven

Naast structuur verzorgt de biologische teler ook het bodemleven. In de bodem leven vele soorten organismen, naast miljoenen micro-organismen ook kruipende soorten die hoger in rangorde staan binnen het zogenaamde voedselweb. Door de teelt van groenbemesters en aanvoer van organische mest wordt het bodemleven gevoed.

Ziekten en plagen

Het voorkomen van ziekten en plagen vormt het vertrekpunt. Zorg dat uw gewas goed kan groeien en voorkom stress. Bewuste keuzen in vruchtwisseling, rassen, plantdichtheid, ligging van het perceel en rijrichting helpen het gewas gezond te blijven. Maar soms zijn extra maatregelen vooraf, zoals warmwater behandeling van plantuien of voorkiemen van aardappelen, nodig om schade te beperken. In het gewas zelf kunnen een beperkt aantal middelen wordt gebruikt om plagen te bestrijden.

Omschakelen

Een goede voorbereiding en professionele begeleiding vergoten de kans op een succesvolle omschakeling. Voordat u het product als biologisch kunt verkopen, is twee jaar biologisch beheer voor het zaaien of planten een vereiste. In enkele gevallen kunnen producten als 'biologisch in omschakeling' worden verkocht, zo kan ruwvoer geteeld in omschakeling in het rantsoen van een veehouder worden opgenomen.

Colofon

© 2011

Centrum Biologisch Landbouw, Lelystad

Biologisch Ondernemen is een speciale uitgave van de projecten Biologisch Ondernemen Flevoland en Noord-Holland, in samenwerking met ZLTO, DLV Plant en het Louis Bolk Instituut.

Biologisch Ondernemen in Flevoland is een project van het Centrum Biologische Landbouw in samenwerking met Taskforce Marktontwikkeling Biologische Landbouw, en BDEKO (de studievereniging van biologische en biologisch-dynamische boeren in Flevoland). Het project wordt uitgevoerd in opdracht van de provincie Flevoland.

Redactieadres

Biologisch Ondernemen in Flevoland
p/a Centrum Biologische Landbouw
Bronsweg 22a, 8222 RB LELYSTAD
t 0320 - 281222
e info@biologischelandbouw.org
i www.biologischelandbouw.org

Hoofredactie

Jenny Pannenbecker, Centrum Biologische Landbouw

Redactie

Leen Janmaat (bioKennis - Louis Bolk Instituut), Geertje Schlaman (CBL), Maria van Boxtel (Land & Co), Harm Brinks en Gerjan Brouwer (DLV Plant), Kees van Bohemen (ZLTO) en Arend Zeelenberg (TMBL)

Fotografie

Gerjan Brouwer, Leen Janmaat, Jenny Pannenbecker, Kees van Bohemen, Tineke van der Eems - Spaghetti Foto, Taskforce Marktontwikkeling Biologische Landbouw/Arend Zeelenberg en CBL

Vormgeving

Jelle de Gruyter, Cecile van Wezel
GAW ontwerp+communicatie, Wageningen

Druk

Moderndruk, Bennekom

Oplage

5000 exemplaren

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen en/of illustraties is toegestaan, mits na schriftelijke toestemming van de redactie en met bronvermelding 'Biologisch Ondernemen'. De redactie aanvaardt geen verantwoordelijkheid voor schadelijke gevolgen ontstaan na gebruikmaking van gegevens uit dit blad.

www.biologischondernemen.nl

Waarom zou je het anders doen?

Boeren die denken over omschakeling naar biologisch staan op een kruispunt: 'Ga ik rechtdoor op de weg die ik altijd al gevolgd heb, of sla ik af en ga ik een nieuwe kant op?' De weg rechtdoor is bekend en vertrouwd en vaak van vader op zoon (of op dochter!) doorgegeven. Waarom zou je de zijweg nemen?

De boeren in deze speciale uitgave 'Biologisch Ondernemen' staan, of stonden allemaal op dat kruispunt. Het zijn 'jonge' biologische boeren, sommigen zelfs nog volop in omschakeling. Wat gaf bij hen de doorslag om biologisch verder te willen? Waar lopen ze nu tegenaan? Valt het mee of valt het tegen? Hoe groot zijn de financiële risico's? In deze uitgave proberen we op zoveel mogelijk vragen een antwoord te geven en te laten zien hoe de stap naar biologische teelt eruit kan zien. Uit een recent onderzoek blijkt dat biologische boeren vaak ná omschakeling gelukkiger zijn dan daarvoor: omdat ze een herkenbaar product telen en meer voldoening uit hun werk halen. In dat onderzoek gaf ongeveer 85% van de huidige biologische boeren aan, dat het financieel net zo goed of zelfs beter gaat dan voor de omschakeling... Dus 'die biologische boeren doen het zo gek nog niet!'

Veel leesplezier!

Jenny Pannenbecker *Centrum Biologische Landbouw*

Inhoud

Hans van Beek:
< Skal kijkt mee / 4

Willem en Ellen Peeters-Mertens:
< Vroege teelten op zand / 6

Trends in biologisch / 9

Lauran Bastiaansen:
< Die Coloradokevers leggen het loodje op het kavelpad / 10

Zakelijk / 13

Annewillem Maris:
< Groenbemesters zijn onmisbaar / 14

Onkruid de baas? Scherp blijven / 17

< Verbeteren van de biologische afzet / 18

Biodiversiteit ondersteunt biologisch bedrijfssysteem / 20

Adressen / 22

Naam

Hans van Beek

Grootte bedrijf

75 hectare, waarvan 45 ha in omschakeling en 30 ha biologisch gecertificeerd

Start omschakeling

2008

Gewassen

Biologische peen (7,5 ha), Biologische ui (15 ha) en Biologische spinazie (7,5 ha). Op de percelen in omschakeling staat luzerne, gerst en tarwe die als biologisch veevoer mogen worden verkocht.

Waarom biologisch?

Hans van Beek, boerenzoon, wilde weer uitdaging in het werk.

“Wortelpeterselie is een prachtig gewas, juist omdat het zo moeilijk te telen is!”

Grootste drempel: opgeven van de aardappelen en opzien tegen meer personeel: “Ik wilde geen bedrijf dat afhankelijk is van schooljeugd.”

Wat gaf de doorslag: “Op een gegeven moment werd duidelijk dat (goed) personeel helemaal niet zo moeilijk te regelen is.”

Skal kijkt mee

tekst en foto Jenny Pannenbecker

Geen biologisch keurmerk zonder Skal. De Nederlandse controleinstelling geeft sinds 1993 het EKO-keurmerk af aan boeren die volgens de regels biologisch produceren. Skal controleert en beoordeelt. Maar wat betekent het nou in de praktijk dat er altijd iemand over je schouder meekijkt? Op gesprek bij Hans van Beek, biologisch akkerbouwer in Flevoland.

“Binnen een maand na de omschakeldatum zijn ze komen kijken”, vertelt Hans.

Omschakeling begint formeel op het moment dat een perceel wordt aangemeld bij Skal. Vanaf die datum mogen er geen kunstmest en geen chemische bestrijdingsmiddelen meer worden gebruikt, en moet de aangevoerde mest 50% biologisch zijn. Daarnaast rekent Skal niet met een werkingscoëfficiënt. En vooral dat laatste zorgde wel voor wat hoofdbrekens: “Dan begin je dus en dan geldt voor dit perceel mestboekhouding zus en voor het andere mestboekhouding zo, plus de Skal-normen... het is zo ingewikkeld, ik kan het niet eens meer uitleggen”.

Omdat de akkerbouwer uit Dronten ook al deelnam aan de controles van Global GAP (Good Agricultural Practice, red.) vielen de SKAL-controles Hans verder erg mee. Het EKO-keurmerk brengt vooral meer administratie met zich mee: elke vracht die het erf afgaat en elke kilo mest die het erf opkomt, moeten een eigen EKO-verklaring hebben.

Ontheffingen

Er zijn drie zaken waar Skal bij controles bijzonder op let: mestboekhouding, het gebruik van bestrijdingsmiddelen en of alle ontheffingen in orde zijn. Ontheffingen worden in de biologische landbouw gegeven voor bepaald zaai- en pootgoed, dat nog niet, of in onvoldoende kwaliteit, biologisch beschikbaar is. Het streven in de biologische landbouw is 100% biologisch uitgangsmateriaal, maar dat is op dit moment nog niet te realiseren. Hans heeft bijvoorbeeld een uitzondering voor zijn wortelen spinaziezaaigoed. “Wat voor veel boeren met omschakelplannen een probleem kan zijn, is de

‘oude’ aardappelschuur. Door het gebruik van chloorprofam zijn deze schuren niet bruikbaar voor biologische bewaring. Skal geeft daar ook geen ontheffing voor. Dan is keuze: intersief renoveren, nieuw bouwen, of elders opslaan.” De controleur van Skal komt minstens één keer per jaar langs. Niet alleen de boeken worden gecontroleerd, de controleur gaat ook het land op en kijkt naar de sloot(kanten). “Mijn ervaringen zijn eigenlijk altijd prima. Ze gaan uit van de goede wil en dat werkt wel zo prettig.” Skal geeft geen advies, maar verwijst bij vragen door naar instanties als DLV of het Louis Bolk Instituut.

Strenger

Hans: “Ik vind dat ze het goed doen. Ze leggen de verantwoordelijk helemaal bij de boer, en daar hoort hij ook. De regels zelf zouden hier en daar nog wel strenger mogen, bijvoorbeeld op het gebied van hulpmiddelen die je als ‘bioloog’ mag gebruiken (bijv. verenmeel - red.). De biologische markt is een nichemarkt, er zit een goed idee achter en daar moet je zuinig op zijn. Anders verliezen we als sector onze geloofwaardigheid.”

Naam

*Wim en Ellen
Peeters-Mertens*

Grootte bedrijf

*15 hectare, zes percelen,
eigendom en pacht*

Start omschakeling

2000

Gewassen

*Prei, courgettes, vroege
aardappels, tuinbonen,
boerenkool, Chinese kool*

Vroege teelten op zand

Wim en Ellen Peeters zijn in 2000 gestart met de biologische teelt. Vanaf 2002 wordt biologisch geleverd. Het bedrijf ligt in een traditioneel tuinbouwgebied met asperges, intensieve tuinbouw, boomkwekerijen en plantopkweekbedrijven. Maar er zijn ook melkveebedrijven, intensieve varkenshouderijen en akkerbouwbedrijven. De percelen liggen verspreid, tussen allerlei andere agrarische activiteiten.

tekst en foto Gerjan Brouwer, DLV Plant

Het bedrijf van Wim en Ellen Peeters is gespecialiseerd in vroege teelten. De voorsprong is dit jaar niet zo groot. Het warme droge weer geeft alle regio's een groeispurt. Veel werk op het bedrijf zit nu in het slepen met beregening naar de verschillende percelen en teelten. Tijdens mijn bezoek op 20 mei zijn net alle tunneltjes van de prei en courgette gehaald. De eerste onbevruichte courgettes worden verwijderd, de eerste aardappels en de eerste nieuwe prei worden volgende week geleverd. Ook de tuinbonen kunnen worden geplukt.

Gewaskeuze

Sinds de omschakeling in 2000 teelt het bedrijf meer gewassen. Daarvoor werden prei, Chinese kool, asperges en suikerbieten geteeld. Wim: "De asperges zijn eruit gegaan. Het eerste jaar heb ik ze nog gangbaar geteeld, maar dat is niets, gangbaar naast biologisch. De afzet van asperges zag ik ook niet lopen. Bovendien paste de arbeid niet naast alle vroege gewassen. Ook suikerbieten telen we niet meer. Het eerste jaar heb ik, vanwege het quotum, nog gezaaid. Maar al snel bleek dat de onkruidbestrijding in suikerbiet lastig is. Ik heb ze het eerste jaar weggefreest, teveel onkruid". Na omschakeling is het bedrijf zich gaan richten op vroege teelten en jaarrond prei.

Omgeving sceptisch

Ellen: "We hebben er drie jaar over nagedacht en zijn in 2000 omgeschakeld. We hadden ons goed georiënteerd, waren bij verschillende bedrijven langs geweest, maar je springt toch in het diepe. Vooral de afzet is ons de eerste jaren tegengevallen. Wat ons wel opviel was de houding van de biologische telers. In de gangbare teelt klagen ze zoveel, over afzet en prijzen. Dat doen de biologische telers veel minder". Wim: "Toen Jos van Hamont (teeltadviseur DLV Plant) in 2000 langs kwam zagen de afzetmogelijkheden er goed uit. Daar is in 2002 de klad in gekomen. We hadden toen vroege aardappels, die konden we niet kwijt. Uiteindelijk had William van der Steen van Udea belangstelling. We leveren nog steeds onze aardappels, tuinbonen en courgettes aan Udea. De Chinese kool en prei gaan naar Naturelle. De ervaringen met de markt zijn niet makkelijk. Ik zie de markt als het allergrootste probleem voor omschakelaars. Op dit moment hebben we het redelijk voor elkaar, maar het kostte wel veel moeite en een hoop onzekerheid. In de buurt zitten niet zoveel biologische telers. De polders lopen voorop, hier in Limburg zijn het voornamelijk traditionele gangbare bedrijven. Toen we biologisch gingen telen vonden de gangbare collega's in onze omgeving ons

lachwekkend. Ze zijn nog steeds sceptisch, maar zien ook dat het kan. Een mooi voorbeeld was toen ik laatst met een vracht prei over de weg naar huis reed. Er viel wat prei op de grond. Een collega reed achter mij met zijn teeltadviseur, 'nu willen we weleens zien hoe je prei eruit ziet'. Ze waren verbaasd over de goede kwaliteit."

Trips de trigger

Waarom zijn Wim en Ellen biologisch gaan telen? Wim: "De bedrijfsgrootte speelt een rol, gangbaar zul je moeten uitbreiden. Daarnaast had ik steeds meer moeite met de teelt en afzet. Alle producten worden op een grote hoop gegooid, je levert en hoort pas achteraf wat het heeft opgebracht, je hebt geen inspraak. De doorslag is echter geweest dat we steeds meer moesten spuiten om een mooi product af te leveren. In het begin spotten we drie tot vier keer per jaar tegen trips, later was dat twee keer per week. Dan heb je een schitterend product waar niemand op staat te wachten... Trips speelt in de biologische teelt voor ons geen rol van betekenis". Wim: "Er zit altijd wel wat trips, maar nooit veel. In de eerste jaren was ik er bang voor. Toen ben ik begonnen met het in de biologische landbouw toegelaten middel Spruzit, 3-4x. Ik zag geen verschil in aantasting

Schoffelschema

Prei:

4 x eggen

8 x schoffelen

1 x aanaarden

Chinese kool:

1 x doek verwijderen en

schoffelen

Tuinbonen:

Eventueel doek verwijderen

voor het eggen

2 x eggen

4 x schoffelen

tussen de banen waar ik niet was geweest en die ik wel had gespoten. Met een bespuiting met Spruzit maak je alles kapot, vriend en vijand. En de larven onderin de schacht vieren feest." Ellen: "Je ziet nu dat de plant in balans is. De prei is minder opgejaagd door snelle kunstmestvoeding en water".

Onkruid geen probleem

Wim geeft aan dat het enige lastige onkruid muur is. Bijvoorbeeld in prei die door de winter gaat, staat altijd wel wat, ze bloeien en verspreiden zich makkelijk. Voor de mechanische onkruidbestrijding zijn een eg, schoffelmachine en een vingervieder op het bedrijf aanwezig. Wim: "Met de machines moet je leren werken. Het is een vak apart. Vaak ben je meer aan het sleutelen, dan aan het schoffelen. De schoffel zit nu nog achter de trekker, dat ga ik veranderen. De schoffel komt voor op de trekker. Nu moeten we met twee man schoffelen, dan kan één persoon het doen. Omdat mijn zoon nu op de biologische MAS Warmonderhof zit, mis ik een tweede man. Nu moet Ellen ook dat doen. Timing is essentieel. Wij zeggen: als de tijd ervoor is, moet je alles uit je handen laten vallen en gaan! En vaak genoeg. Als het geregend heeft, tweedrie dagen daarna gaan schoffelen, ook al zie je het onkruid nog maar net komen. Soms rij ik na regen 's ochtends, als het veld nog een beetje nat is, met de eg over de prei. Een beetje krabben. Twee uur later kom ik dan nog een keer terug. Alle machines zijn erop gericht het onkruid als kiemplantje aan te pakken. Als het te groot wordt werken ze onvoldoende". Op het bedrijf staan veel teelten die worden geplant zoals prei, courgette, Chinese kool. Dat is een bewuste keuze. Voor vervroeging, maar ook om het onkruid voor te zijn. Zaaigewassen zijn er niet, behalve de tuinboon. "Dit droge jaar gaat het erg goed met de onkruidbestrijding, we hebben nog bijna geen handwerk gehad. In de late natte zomer van 2010 was de onkruidbestrijding wat lastiger. In sommige percelen moesten we handwieden. Vorig jaar bv, hebben we in 1 ha prei 150 uur werk gehad met wieden, dat kwam dus vanwege weersomstandigheden en te laat beginnen. Op een ander perceel in Helden hebben we op 2 ha prei hebben met 2 man 2 à 3 uur gewied." Biedt afbreekbaar folie voordelen? Wim is gisteravond naar een bijeenkomst van het Bedrijfsnetwerk geweest over de mogelijkheden van afbreekbaar folie. Voor vervroegen is het perfect. De planten staan er prima voor. Er is meer stikstof beschikbaar. Toch ziet Wim dat in het plantgaatje altijd wat onkruid verschijnt. Vooral bij teelten zoals prei is dit

een nadeel. Voor een gewas als sla is folie een groot voordeel, het gewas bedekt het plantgat vrij snel. De discussie ging ook om de afbreekbaarheid. Na enkele weken zijn vaak nog stukjes folie in de grond terug te vinden. Voor intensieve en vervroegde teelten biedt afbreekbaar folie zeker voordelen. Maar zolang je zonder veel handwerk de gewassen mechanisch goed schoon kunt houden ziet Wim het voordeel niet. De Chinese kool bijvoorbeeld wordt nu zonder handwiedwerk geteeld.

Mest

Wim: "Mest is een groter probleem dan onkruid. Op onze grond die al veel fosfaat en kalium bevat, is eigenlijk alleen stikstof nodig. Ik zou graag met rundveedrijfmest werken, maar dat is in onze buurt niet beschikbaar. Varkensdrijfmest is er wel, maar bevat naar verhouding veel meer fosfaat. Om aan de eis '50% stikstof uit biologische mest' te voldoen, voer ik naast stikstof ook altijd fosfaat en kalium aan. Ik weet wel hoe ik het zou willen hebben, twee jaar gras/klaver voor maaimeststoffen en structuur, daarna mijn intensieve tuinbouwgewassen, maar daar heb ik te weinig grond voor. En grond is hier schaars. Een andere mogelijkheid zou zijn om na vroege aardappelen gras/klaver in te zaaien en in het volgend voorjaar hier één snede af te halen, vervolgens inwerken en in juni prei zetten. Ook daarvoor hebben we extra grond nodig". Op het bedrijf liggen een aantal proeven met Condit en met maaimeststoffen.

Het advies

Wim: "Mijn advies aan potentiële omschakelaars is, werk eerst aan je afzet, zoek naar teelten of periodes die nog niet worden ingevuld, ga naar de biologische vakbeurs Biovak en leg contacten. Start niet te grootschalig, om niet teveel in één keer af te moeten leveren. En ga iets doen wat anderen nog niet doen bijvoorbeeld aardbeien of spruiten. Biologisch vergt ook een omschakeling in afzetstrategie: van veilingteler met grote partijen en planning, ga je naar directe contacten met je afnemers en een onzekere planning. Afzet gaat immers altijd voor!"

Quote

Trends in biologisch

Arend Zeelenberg is ketenmanager bij de Taskforce Markontwikkeling Biologische Landbouw

"Biologisch is en blijft een groeimarkt. Ook de nieuwste cijfers laten dat weer zien: de bestedingen aan biologisch voedsel zijn in Nederland in 2010 met 13,1% gestegen naar € 752,1 miljoen. Het zijn nog steeds de versgroepen (AGF, zuivel) waar biologisch goed vertegenwoordigd is. Binnen AGF heeft biologisch nu een marktaandeel van 3%. Dat was in 2009 nog 2,7%. Vooral het huismerk Bioplus en Albert Heijn hebben hun assortiment uitgebreid, en dat merk je.

De trends in biologisch volgen voor een deel de markt in de gangbare sector. De Engelse termen *convenience*, *on the go* en *out of home* hoor je in dat kader vaak. Concreet betekenen die woorden dat mensen vaker buiten de deur biologisch eten, bijvoorbeeld in hun bedrijfskantine of in een restaurant, of onderweg, bij benzinepompen en op treinstations. Maar een misschien wel veel belangrijker trend zit bij de A-merken die een biologische lijn ontwikkelen, zoals Unox bijvoorbeeld doet met zijn tomatensoep. Campina is zo bezig, Celavita, Hak, Bonduelle...

Als ze nog geen biologische producten hebben, zijn ze bezig met het ontwikkelen ervan.

De biologische markt in Nederland groeit, en dat is goed nieuws voor de biologische boeren hier, of niet? Slechts een klein deel van de Nederlandse biologische productie wordt ook in Nederland geconsumeerd. Een groot deel van de productie van biologische groenten gaat naar Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië.

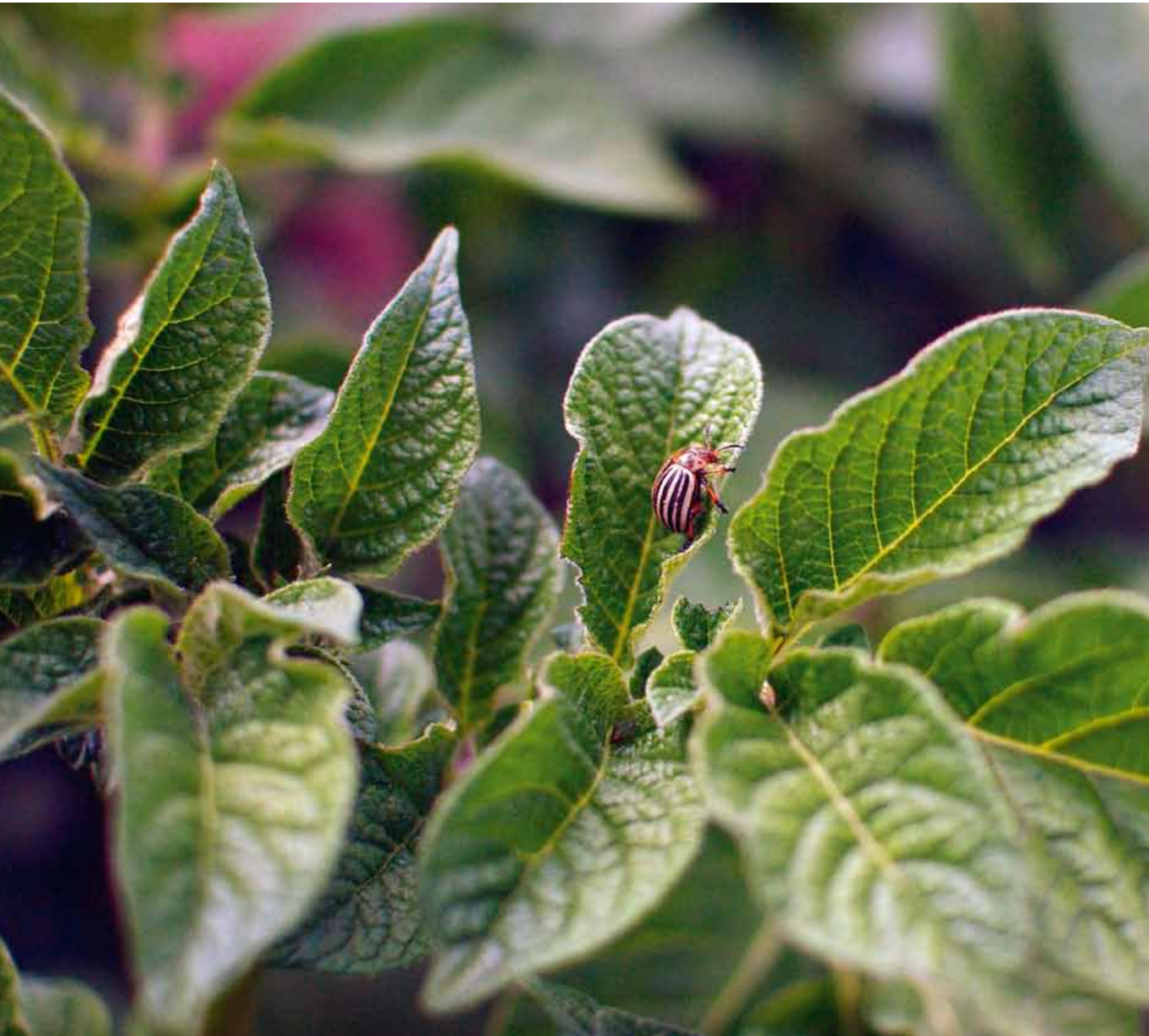
In Nederland heeft biologische babyvoeding maar een klein marktaandeel, maar het omgekeerde is het geval in Duitsland: daar is het gros van alle babypotjes bio. En daar zitten ook Nederlandse producten in. Grote verkopers van biologische producten in Duitsland zijn onder andere de discounters, zoals Aldi. Die bedrijven zijn voor de Nederlandse biologische sector hele belangrijke afzetkanalen. Als Aldi een actie doet met biologische peen, dan gaat het meteen over zulke grote hoeveelheden, daar is de Nederlandse retail nog lang niet aan toe.

Duitsland is wel bezig met het ontwikkelen van zijn areaal, maar dat levert vooralsnog geen negatieve gevolgen op voor Nederlandse akkerbouwers. Ook in Frankrijk groeit de vraag sneller dan het aanbod en ook dat biedt goede kansen. De situatie in Groot-Brittannië is wat ondoorzichtiger. De economische crisis heeft daar hard toegeslagen en de biologische markt is gekrompen, maar het blijft een belangrijk exportland.

Dus goed nieuws voor de Nederlandse biologische sector?

Steeds meer landen zullen min of meer zelfvoorzienend worden als het gaat om biologisch. Voor Nederlandse boeren is het dus belangrijk dat ook de eigen markt groeit. Groeicijfers laten zien dat consumenten steeds vaker kiezen voor bio, ondanks de crisis. Toch weten nog maar relatief weinig consumenten de weg naar het biologische product te vinden. In Denemarken besteden consumenten gemiddeld € 132,20 aan biologische producten per jaar. In Nederland is dat 'maar' € 32,80. Er is nog een wereld te winnen!"

'Die coloradokevers

leggen het loodje op het kavelpad'

Naam	Grootte bedrijf	Start omschakeling	Gewassen
<i>Lauran Bastiaansen</i>	<i>35,5 hectare gediepploegde kleigrond</i>	<i>2008</i>	<i>Spinazie, uien, aardappelen, zomertarwe, wortelen, pompoen, luzerne, en suikermaïs</i>

tekst en foto's Jenny Pannenbecker

In de biologische landbouw mogen geen gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt (een enkele uitzondering daargelaten – red.). Het is dus vooral zaak om ziekten en plagen te voorkomen, met name door een gezonde bodem en door het gebruik van sterke rassen. Dat is de theorie. Maar hoe gaat dat in de praktijk? Lauran Bastiaansen is dit jaar voor het eerst helemaal biologisch gecertificeerd en kampt nog met wat 'kinderziektes'.

"Waar ik vorig jaar in de bonen erg veel last van had, is sclerotinia. Daar is in de biologische sector een toegestaan middel voor, Contans, maar dat heb ik niet gebruikt. Ik ben geen biologische boer geworden om weer te gaan spuiten, ook al is dat met hele andere middelen! Sclerotinia is wel een ingewikkelde ziekte, omdat het verschillende soorten gewassen aantast en niet is op te lossen met een goede, ruime vruchtwisseling, dus misschien dat ik hier wel iets mee moet."

Lauran: "Ik vind het echt prachtig om te zien dat de natuur zoveel problemen voor mij oplost. Natuurlijk, je krijgt ook wat problemen door diezelfde natuur, maar uiteindelijk is het probleemoplossend vermogen toch groter, is mijn ervaring." In 2009 bijvoorbeeld, het eerste omschakeljaar, had hij erg veel last van luizen in het graan: "Ik heb toen nog bemest tijdens de teelt, waardoor het gewas een enorme boost kreeg en lekker veel sappig blad ging maken. Daar zijn de luizen massaal op afgekomen. En

vervolgens was het heel mooi om te zien, hoe snel alle natuurlijk vijanden door hadden dat er een feestmaal klaarstond!"

Gangbare buren

Bij het oriënteren op de biologische teelt stond voor Lauran steeds vast dat hij zijn buren niet in de problemen wilde brengen met zijn biologische bedrijf. De ligging van zijn boerderij helpt daarbij: slechts aan twee kanten zijn er andere agrarische bedrijven. Aan de twee overige kanten staat bos. Dat heeft als nadeel dat het wat klam blijft en het perceel smettelijk is. Groot voordeel is de hoeveelheid natuurlijke vijanden die in het bos huizen.

"Je wilt niet je gangbare buren in de rotzooi zetten, bijvoorbeeld met valse meeldauw, trips of met phytophthora. Want als ik biologisch teel en mijn buren moeten daardoor meer spuiten, dan blijft de milieuwinst ook beperkt."

Van phytophthora, de aardappelziekte die voor veel discussie zorgt tussen biologische boeren en hun buren, zullen Lauran – en zijn buren – weinig last hebben. Door de aaltjes die in de bodem zitten, ziet hij er voorlopig misschien vanaf aardappels te telen. "Dat is dan voor mij een droevige conclusie, ik ben namelijk dol op aardappelen. En de smaak van onze eigen aardappelen is zo goed, dat is niet te vergelijken met een gangbaar product." Met een vruchtwisseling met spinazie en luzerne verwacht de agrariër het aaltjesprobleem binnen zes jaar onder de knie te krijgen. Dan wil hij aardappelen ook weer opnemen in het bouwplan.

In mei 2011 was Lauran Bastiaansen compleet omgeschakeld naar biologische teelt. De belangrijkste reden was zijn toenemende ergernis over het vele spuiten in de reguliere teelten. Lauran Bastiaansen stond altijd al positief tegenover biologische landbouw, maar arbeidstechnisch leek omschakelen moeilijk in te passen. Toen bleek dat hij zijn reguliere pluimveetak niet kon uitbreiden vanwege regelgeving, kwam er arbeid vrij en was het tijd voor iets positiefs. Bastiaansen is gestart met omschakelen.

Eén cent voor een Coloradokever

Lauran: "Van mijn grootouders kende ik de verhalen over de verschrikkelijke Coloradokever. Per kever kregen ze één cent. Toen ik nog gangbaar teelde, zag ik ze de laatste jaren al steeds meer op het aardappelgewas en het raketblad. Nu door het warme voorjaar zag ik ze begin april al in het uienperceel richting de aardappels trekken. In de eerste rijen aardappelen heb ik ze veelvuldig gevangen, in een potje gestopt en op het kavelpad vernietigd. Het zijn er niet veel en ik denk dat ik zo niet erg veel last van de gevreesde larven zal krijgen." Spannend wordt wat de uien gaan doen. Voor Lauran is dit het eerste jaar dat hij uien teelt. Nu gaat alles nog goed, maar als de weersomstandigheden natter worden, ontstaat de kans op valse meeldauw. Ook daar is de jonge biologische boer rustig onder. "Soms overkomen je gewoon vervelende dingen, dat is in de gangbare sector net zo. Bijvoorbeeld vorig jaar met dat vreselijk natte najaar toen een deel van de aardappeloogst niet gerooid kon worden." "Omdat je als biologische boer relatief veel gewassen teelt, blijft de schade vaak beperkt. Of het echt ernstig wordt, hangt helemaal af van wat je al hebt geoogst en van wat er blijft staan. Dat zullen we wel zien."

De belangrijkste risico's bij ziekten en plagen zitten in het weer en in de bodem. Alleen over die laatste factor kunnen telers enige controle uitoefenen. De mest die op het bedrijf wordt aangevoerd, speelt dan ook een belangrijke rol. Dierlijke mest kan onkruidzaden, ziektekiemen, en schadelijke insecten bevatten. Momenteel werkt Lauran samen met andere biologische akkerbouwers met één biologische veehouder: zij brengen stro en krijgen daarvoor runder(drijf)mest en varkensstromest voor terug. Omdat hij en zijn collega-akkerbouwers op een vergelijkbare manier telen, kunnen ze op elkaars kwaliteit aan, waardoor ook de kans op onkruiden en ziekten minimaal wordt. Mede door de steeds strakkere mestnormen gaan ze ook experimenteren met maai- meststoffen van het luzerneblok en gebruiken ze zoveel mogelijk vlinderbloemige groenbemesters die stikstof binden.

Een ander punt in het goed nabuurschap is voor Lauran trips. Die zitten eerst in de luzerne waar ze weinig kwaad kunnen. Maar als de luzerne wordt gemaaid, gaan de vliegende insecten op zoek naar ander voedsel. Dan kunnen ze met name in de uien schade aanrichten. Dus geen uien naast luzerne? "Nee", stelt hij, die zijn bouwplan erop heeft ingericht. "En als mijn buurman uien heeft staan naast mijn luzerneveld, waarschuw ik hem als ik ga maaien. Dan kan hij het extra scherp in de gaten houden."

"Ik vind het belangrijk om en goed contact te hebben met mijn burens. Misschien dat ik me als biologische boer extra verantwoordelijk voel."

Hoe ziet de typische biologische boer er uit?

Elk jaar komen er in Nederland 10 tot 15 omschakelaars bij. Hoe zien zij eruit? Bestaat de typische biologische boer? Welke boeren schakelen om?

De Taskforce Marktontwikkeling Biologische Landbouw heeft hier onderzoek naar gedaan en hieruit komen meerdere kenmerken van omschakelende boeren uit naar voren.

- > Ze hebben vaak een bepaalde leeftijd, meestal 35 – 40 jaar of, als ze ouder zijn, hebben ze een opvolger;
- > Ze zijn ondernemend van karakter;
- > Ze 'hebben' vaak iets met milieu of natuur;
- > Bedrijven kenmerken zich door een gevarieerd bouwplan.

Ieder bedrijf is anders en iedere ondernemer maakt andere afwegingen. Laat onbekendheid met en vooroordelen over de biologische teelt niet bij voorbaat de boventoon voeren. Er zijn, bijvoorbeeld binnen DLV Plant of LTO, voldoende goede adviseurs en biologische telers die meer kunnen vertellen over de biologische productiewijze. Soms blijkt dat biologisch telen niets is voor een bepaald bedrijf.

Er kunnen diverse argumenten zijn om niet om te schakelen:

- > Onbekendheid met de productietechniek of afzet;
- > Onzekerheid of biologische landbouw voldoende perspectief biedt;
- > Het bedrijf draait economisch goed;
- > Vooroordelen ten aanzien van biologische landbouw;
- > Mogelijke liquiditeitsproblemen tijdens de omschakel jaren;
- > Onvoldoende vakmanschap;
- > Het bedrijf is te gespecialiseerd;
- > Het bedrijf ligt in een afgelegen gebied, waardoor het bouwplan niet gemakkelijk in te vullen is;
- > Het bedrijf is erg afhankelijk van zetmeelaardappelen en suikerbieten.

Is 'biologische telen' iets voor mijn bedrijf? Laat je adviseren door mensen die veel van biologisch telen weten. De vooroordelen dat biologisch de wereldbevolking niet kan voeden of dat biologisch graan Mycotoxinen bevat zijn aangetoond niet waar!

Bedrijfseconomische vooruitzichten

Het aantal biologische boeren in Nederland groeit gestaag en houdt gelijke tred met de groei van de vraag. In de afgelopen drie jaar kwamen er steeds 10 à 15 omschakelaars per jaar bij in de akkerbouw en vollegrondsgroenteteelt.

De Nederlandse akkerbouw is een sterke sector met veel kennis over biologische akkerbouw, een goed handelsnetwerk, goede biologische toeleveranciers en innovatieve mechanisatiebedrijven. "In de hele EU zijn er dubbele groeicijfers en er zijn geen aanwijzingen om te vermoeden dat dit binnenkort anders wordt", aldus Arend Zeelenberg, ketenmanager bij de Taskforce Marktontwikkeling Biologische Landbouw.

Omschakelen vergt echter een behoorlijke investering, zowel in machines als in middelen en in arbeid. Voor een akkerbouwbedrijf (kleigrond) van circa 50 ha bedragen de investeringskosten ongeveer €82.000,00. Daar komen kosten voor nieuwe machines en mogelijke opslag nog bij. De investeringen worden na ongeveer zes jaar terugverdiend. Het omschakelen kan vijf jaar in beslag nemen, maar veelal duurt deze periode korter. "Als je eenmaal voor biologisch kiest, voelt het niet meer goed om met de veldspuit het gewas in te gaan", is een veel gehoorde opmerking. Op de website www.biologischondernemen.nl staan voor verschillende grondsoorten uitgebreide rekenvoorbeelden die laten zien op welke termijn investeringen zich terug verdienen.

Groenbemesters

onmisbaar bij biologisch bemesten

Naam	Groote bedrijf	Omgeschakeld in	Gewassen
<i>Annewillem Maris</i>	<i>65 hectare Man/vrouw-maatschap met toetreding oudste zoon in het verschiet</i>	<i>1999</i>	<i>Half perceel zaaiuien en peen, suikermais consumptie-aardappelen</i>

1 juni, een mooie zomerdag in West Brabant, waar het, net als op veel plaatsen, al lang niet goed heeft geregend. Na ons gesprek even op de fiets om de stand van de gewassen te bekijken. Die staan er goed bij. De eind maart geplante aardappelen staan al in bloei en zijn in de fase van de knolzetting, mooie gave exemplaren. De zaaiuien staan nog dun en de wortelen moeten nog gezaaid. Daartoe worden de ruggen goed nat gemaakt. Onder deze omstandigheden komt het zeker aan op het vakmanschap. Een gesprek over bemesting en meer met Annewillem Maris.

We vallen met de deur is huis en spreken over de vraag waar je bij omschakeling tegenaan loopt als het gaat om bemesting. Annewillem ziet het breder. Bemesting is maar een schakel in het gehele systeem. "Het duurt lang voordat je de balans vindt, dat moet je niet onderschatten. De conditie van de bodem en stabiliteit in het bouwplan, de logische volgorde van de gewassen, met grasklaver of luzerne erin. Ik heb de overtuiging dat je die teelten, of grasklaver of luzerne, in je bouwplan moet zetten. Dat is vooral een omschakeling tussen de oren. Voor de klassieke akkerbouwer is grasklaver een hele omschakeling. Die gewassen hoeven geen bemesting maar aanvoer van mest is wel mogelijk en die kan voor andere gewassen aangewend worden. Een goed gelukte groenbemester is onmisbaar: het vermindert de onkruiddruk, het is goed voor de bodemstructuur, de volggewassen en de biodiversiteit. Maar het systeem waarin je werkt is het belangrijkste. Het is niet 1 op 1 onkruid en die te lijf gaan met goede schoffelmachine, maar de samenhang van het geheel van wat je doet. Als hoeveelheid en kwaliteit van je hoofdproducten goed zijn dan ben je er! Je technische resultaten moeten het supergoed doen en natuurlijk geldt nog: lol in je werk hebben. Dat is het belangrijkste".

Wat is het grootste verschil met niet-biologisch telen?

"In wezen is er toch niet zo heel veel verschil: je wordt biologisch gedwongen om bepaalde dingen te laten, maar er is wel behoorlijk wat ruimte om dingen te doen. Je kunt dus ook daadwerkelijk je bodem verbeteren, je kunt je permittieren de bodem rust te geven. Door de teelt van grasklaver in combinatie met stromest plus kippenmest kom je waar je wilt. Met bemesting kun je wel sturen. Niet "bijsturen" maar eigenlijk is strategisch denken over bemesting de weg. Het nieuwe ijzeren bouwplan is bepaald niet saai, door het verschil in de jaren en het weer blijft de verzorging van het gewas uitdagend en interessant. Ik heb het stikstofbehoefte graan uit het bouwplan gehaald. Grasklaver is per definitie een groenbemester. Het is in alle opzichten een rustgewas, ook wat betreft arbeid. Daarnaast helpt grasklaver om aan de nauwere bemestingsnormen te voldoen. Gelukkig is er ook vraag naar grasklaver. Bij FrieslandCampina is ook behoefte aan nieuwe biologische melkveehouders. Het is dus een product met toekomst", aldus Annewillem. Annewillem merkt dat de markt in ieder geval minder anoniem is. Ketenpartijen zijn geneigd mee te denken als er een probleem is als gevolg

De belangrijkste reden voor Annewillem Maris om om te schakelen was de uitdaging zonder kunstmest en chemische gewasbescherming een gewas kunnen telen. Persoonlijke uitdaging: met de omvang van ons bedrijf moest er een keuze gemaakt worden. Duidelijke keuzes maken vergroot de kans op succes. Doorslaggevend voor het daadwerkelijke besluit: het was het juiste moment, maar wel op de juiste leeftijd en tien jaar ervaring in het bedrijf.

van het weer, kleinere producten of afwijkende sortering. "Ik heb zelf ook graag contact met de leveranciers van de mest en de afnemers van mijn grasklaver. Het gaat tenslotte over hun product. Je moet gras kunnen telen voor een veehouder en zorgen dat je een goed product levert. Op de gehalten van de mest is eigenlijk geen invloed uit te oefenen. Mest is hier in de omgeving ruim voor handen en we kunnen ons product op trekkerafstand naar de veehouders rijden".

Is er een uitdaging voor de toekomst?

Annewillem na enig nadenken: "Nee eigenlijk niet!". Zo eenvoudig kan het dus zijn. "Bij een doordacht bouwplan hoeft de bemesting geen probleem te zijn. Groencompost van eigen bedrijf, waar sommige boeren mee aan het experimenteren zijn, zal niet de kern van de bemesting zijn, maar het is mooi meegenomen. Niet kerende grondbewerking als ideologie gaat me te ver. In sommige situaties kan dat prima passen. Het is wel goed mogelijk om na bijvoorbeeld aardappelen zonder ploegen grasklaver te zaaien. Dat is bij mij de gedachte. Het kan bij anderen weer anders zijn".

Wat de producten betreft verdient de verbetering van de aardappel volgens Annewillem alle aandacht. "We zijn technisch al een heel eind op de goede weg. Voorkiemen, vroeg een afgerijpte aardappel leveren en phytophthora voor zijn. De kwetsbaarheid zit hem nu vooral in de afzet. Andere producten, neem knolselderij, blijven klein."

Bemestingtips

1. *Beoordeel de kwaliteit van uw bodem en neem in geval van verstoorde lagen of verdichting maatregelen die de structuur verbeteren.*
2. *Zorg ervoor dat de bodem ook rust krijgt en organisch materiaal beschikbaar komt.*
3. *Neem ook één of enkele stikstofbindende vlinderbloemen op in uw teeltplan, dit in de vorm van een gewas zoals erwten en bonen of als groenbemester (klaver, luzerne) danwel grasklaver.*
4. *Zorg zoveel mogelijk voor voldoende beschikbare mineralen gedurende het teeltseizoen, het bemestingsprogramma NDICEA (www.ndicea.nl) geeft hierbij het noodzakelijke inzicht.*
5. *Wees kritisch op de kwaliteit en samenstelling van de organische mest die u aanvoert, maak zo mogelijk meerjaarlijks afspraken met veehouderijbedrijven die u van goede mest kunnen voorzien en lever zo mogelijk voedergras hiervoor terug.*
6. *Stem tijdig af met de Skal-inspecteur hoe u kunt voldoen aan gebruik van het verplichte percentage biologische mest.*

Onkruid de baas? Altijd scherp blijven!

Zodra de herbiciden in de kast blijven, is de akkerbouwer aangewezen op mechanische onkruidbestrijding en aanvullend handmatig wiewerk. Om wiewerk te beperken is tijdig schoffelen of wiedeppen noodzakelijk, ook als het druk is tijdens de oogst. Aan de hand van onderzoek en praktijkervaringen geeft Piet Bleeker van PPO Lelystad 10 gouden regels voor optimaal effect van mechanische onkruidbestrijding.

Blijf het onkruid altijd voor

Welke fout wordt het meest gemaakt na omschakeling? Zonder aarzeling antwoordt Piet Bleeker: "Er wordt te makkelijk over gedacht. Wat voor gangbare akkerbouwers geldt, telt nog veel zwaarder voor biologische telers. Door strak aan de regels vast te houden en altijd aan onkruidbestrijding prioriteit te geven, blijft het arbeidsintensieve wiewerk beperkt." Uiteraard vormt ook het teeltplan een rol bij de beheersing van het onkruid. Aansluitend hierop zijn keuzes in spoorbreedte en rijafstanden in relatie tot de werktuigen en machines erg belangrijk. Hoe meer uniformiteit, des te beter en sneller de werktuigen ingezet kunnen worden. Daarna geldt de richtlijn: verwaarloos onkruidbestrijding in geen enkel geval! Schoffelen in tarwe doe je niet voor extra korrelopbrengst, maar vooral om de onkruiddruk in de vervolgteelt te beperken. Als je het extra wiewerk in geld uitdrukt, kan een investering in geschikte mechanisatie snel uit. Volgens Piet Bleeker hoeft dat niet de meest geavanceerde mechanisatie te zijn. Bij tijdige inzet kom je met wiedeppen en schoffelapparatuur een heel eind. Maar zeker na het planten van groentegewassen bewijzen intra-rijwieders zoals een torsie- of vingerwieder goede diensten. Bij grotere oppervlakten verdient dit zich snel terug.

Wortelonkruiden

Wortelonkruiden bestrijd je door de grond regelmatig los te maken. Regelmatig, intensief en veel bewerken houdt wortelonkruiden kort. Tegen wortelonkruiden kan ook de uit Canada afkomstige Rodweeder worden ingezet. Inmiddels zijn er twee varianten van de Rodweeder beschikbaar. In 2010 heeft de Rodweeder met grond-aangedreven staaf op een proefbedrijf gedraaid. Dit jaar komt er een nieuwe variant bij met hydraulisch aangedreven staaf. Hierbij blijft de staaf draaien ondanks geringe grondweerstand. Vanuit de biologische telers is veel belangstelling voor de Rodweeder.

Grondsoort

Hoe lichter de grondslag, hoe hoger de onkruiddruk. Voor zandgrond geldt nog meer aandacht en prioriteit voor het tijdig bestrijden van onkruid. Wel heeft zandgrond doorgaans meer werkbare dagen. Maar voor zandgrond geldt dubbelscherp blijven, zowel voor keuze van het moment als de afstelling van de mechanisatie. Naast mechanische bewerkingen is het mogelijk onkruid te onderdrukken met zogenaamde bio-folie. Dit type folie is afbreekbaar en op mechanische wijze aan te brengen.

Toekomst

Hoewel er veel mogelijk is met de beschikbare mechanisatie, zijn intra-rijwieders in opkomst. Naast de torsie- en vingerwieders werken fabrikanten aan apparatuur met onkruidherkenning. Deze zijn uitgerust met sensoren die licht, kleur en/of vorm herkennen. De logische vervolgstap is de ontwikkeling van zelf lerende systemen, voorspelt Piet Bleeker. "We hebben hier met verschillende varianten intra-rijwieders gewerkt. De Poulsen (Robovator) werkt met één camera (oog) per rij, de anderen met één per 3 of 4 rijen. Komend jaar komt ook Steketee met een nieuw type intra-rijwieder.

10 gouden regels voor een optimaal effect van mechanische onkruidbestrijding

1. Zorg voor een goede vlakligging van het perceel. De diepte afstelling van de schoffels is dan eenvoudiger.
2. Zorg voor een goede afstelling van zaai- en plantmachine. Een vaste, gelijke rijenafstand en egale zaai- en plantdiepte verbeteren het resultaat.
3. Stem de werkbreedtes van de in te zetten machines met elkaar af. Hiermee zijn problemen met aansluitrijen en afstelling van schoffels in de sporen te voorkomen.
4. Begin op tijd met bestrijden, klein onkruid is er veel gemakkelijker onder te krijgen dan groot onkruid.
5. Werk zo ondiep mogelijk en voer de erop volgende bewerkingen op dezelfde diepte uit. Hiermee is nieuwe kieming van onkruidzaden uit diepere lagen te voorkomen.
6. Wied het onkruid goed los en zorg ervoor dat wortels van het onkruid grondvrij zijn. Dit kan dor tanden achter de schoffels te plaatsten.
7. Probeer zo dicht mogelijk bij de rij te schoffelen. Elke centimeter dichter bij de rij is minder onkruid in de rij. Moderne sturingssystemen zoals camera's en RTK-GPS zijn goede hulpmiddelen hierbij.
8. Zet zo mogelijk intra rijwieder in, naast vinger- en torsiewieders komen er ook wieders met plantherkenning beschikbaar.
9. Wacht na een regenperiode niet te lang. Begin voordat de grond te hard is voor een goede indringing van schoffels of wiedepparaatuur.
10. Maak gebruik van aanaardende schoffels in gewassen met voldoende lengte. Het kleine onkruid in de rij wordt hierdoor bedekt. Bedekking zorgt vaak voor afdoende bestrijding.

biologische

Verbeteren van de afzet'

Hou een deel van de verwerking in eigen (boeren)hand

tekst en foto Geertje Schlaman

Wat motiveert boeren om een verwerkingspoot op te zetten naast het biologische productiebedrijf? Beter afzetmogelijkheden, directe feeling met de klant en meer afzetzekerheid zijn de belangrijkste motieven voor deze stap. Drie verschillende ondernemers en hun aanpak.

Pompoen

Aan de Bronsweg in Lelystad worden de pompoenen van maatschap Van de Weerd-Hakvoort niet alleen geteeld, maar ook gewassen, gesorteerd én met sticker en/of cellofaan in kistjes verpakt voor het supermarktschap. Om zich te kunnen onderscheiden van de rest zette Dennis van de Weerd in 2003 een 'simpele' wasstraat in elkaar. "We wilden graag een mooi product afleveren. Een gewassen, glimmende pompoen toont gewoon veel mooier naar de consument." Door het wassen van de pompoen is de afzet in de Nederlandse supermarkt verdubbeld. Waar de pompoen in het groenteschap eerst alleen bij Albert Heijn lag, ligt ze nu bij alle supermarkten. "Op vraag van de markt zijn we naast het wassen de pompoen ook gaan verpakken. Mét sticker verpakt of ingepakt in het cellofaan of specifiek voor Halloween voorzien van een gezichtje op een groot formaat pompoen, het kan nu allemaal! Inmiddels kunnen we met een beetje aanpoten een levering van 16.000 kg per dag goed aan." "We hadden best eerder willen beginnen met het wassen van pompoen. Maar toen we in 2001 begonnen met biologisch boeren was alles nieuw." vertelt Dennis. "De biologische sector is een kleine sector, dicht bij de consument. Ik ben van mening dat je er wat voor moet doen om het product aan te prijzen bij de consument. We hebben als teler hier marktverruimend in willen meedenken en bedacht hoe we het product beter konden aanprijzen. Daarom hebben wij de stap gemaakt naar het wassen. Met een eenvoudige wasstraat zijn we begonnen en hebben rustig met de markt mee kunnen groeien. Daarnaast hadden we immers altijd nog een teeltbedrijf."

Bloemkool, broccoli, spitskool, savooie- en sluitkool

Gerjan Snippe van het bedrijf Bio Brass uit Zeewolde teelt naar behoefte van de wensen van de retail. Dit geeft de mogelijkheid om langere termijn afspraken te maken met de retail. Na zijn studie en korte ervaring in de handel met biologische versproducten, ging Gerjan aan de slag met het verbeteren van

de afstemming tussen retail en biologische productie via het eigen bedrijf Bio Brass. In het bijzonder voor de versproducten met hoge kwaliteitseisen in het schap, waar nauwe afstemming noodzakelijk is. "Binnen Bio Brass wordt de teelt, verwerking en levering letterlijk op elkaar afgestemd. Dit maakt samen met de grote schaal, volume, directe en constante levering aan de retail mogelijk. Het teeltplan wordt aangepast op dagverse levering voor de retail. Door gebruik te maken van nieuwe technieken als het gps-rijpadensystemen kunnen de kolen met verschillende oogstdata bij elkaar in het veld worden geplant, waardoor 'orderpicken' en verpakken op het land mogelijk is. Zo krijgt de consument een kwalitatief mooi en vers biologisch product dat realistisch en prijstechnisch kan opboksen tegen het gangbare product."

Bio Brass is een zelfstandig en gespecialiseerd teeltbedrijf en werkt samen met 'grondpartners', zoals Gerjan dit noemt. Bewust geen huur. Als grondpartner ben je onderdeel van het bouwplan en denk je mee in de bouwplan rotatie en bemesting. Op die voorwaarden werkt Bio Brass graag samen en staat het bedrijf open voor eventuele nieuwe grondpartners.

"Het lijkt misschien niet zo, maar we blijven 'dicht bij onze leest'! We hebben het specialisme om kool te telen verbreed. Door de grootschalige teelt kunnen we een specialist zijn in de verwerking en aflevering van dagverse producten. Ook voor de retail wordt biologisch dan opeens heel logisch!"

Regionale piepers

Jan Overesch en Jopie Duijnhouwer wilde hun ideaal verwezenlijken en dat is gelukt! De door hen geteelde biologische 'Sallandse pieper' ligt met directe, korte lijnen in een leuke en eerlijke verpakking in de buurtsupermarkt in de regio. Wat levert het op? "We krijgen in de supermarkt een hogere prijs omdat de keten kort is."

De Sallandse pieper heeft wel de potentie om nog grootschaliger vermarkt te worden, maar tot nu toe maken de akkerbouwers de bewuste keuze dit niet te doen en het kleinschalig op regionale schaal te houden. "Onze 'Sallandse pieper' is niet ingericht op verkoop in de landelijke keten: onze bedrijfsvoering is daar niet op ingesteld, en ook de hoeveelheid die wij produceren niet. Mochten we dit in de toekomst willen, moeten we onze bedrijfsvoering aanpassen om klaar te zijn voor de massa!"

Biodiversiteit ondersteunt het

Volgens onderzoeker Rob van den Broek van PPO Lelystad creëren grootschalige akkerbouwers landbouwsteppen waar weinig te beleven valt. Met de schaalvergroting ontstaan steeds grotere percelen met meer van hetzelfde. Biologische landbouw vraagt juist om variatie en diversiteit. "Op proefboerderij de Broekemahoeve bouwen we aan (bio)diversiteit met als doel het gehele landbouwsysteem weerbaarder te maken voor externe factoren zoals ziekten, plagen en klimaatveranderingen."

In plaats van de gebruikelijke percelen staan de gewassen op de Broekemahoeve afwisselend in stroken naast elkaar. Hoe meer afwisseling des te meer alternatief voedsel en beschutting er is en des te kleiner de afstand is die loopkevers, spinnen, sluipwespen, zweefvliegen en andere hulptroepen hoeven af te leggen. De natuurlijke bestrijders komen niet zomaar uit de lucht vallen. Deze insecten hebben schuilplaatsen nodig en voedsel om te overleven. Dit vraagt om variatie binnen en rondom het bedrijf. Naast het aanleggen van hagen waar vogels kunnen nestelen, of het zaaien van bloemenstroken waar natuurlijke bestrijders zoals sluipwespen gedijen, zorgt ook de strokenteelt voor afwisseling. Van den Broek noemt dit 'stapelen van diversiteit': "We hebben bewust gekozen voor smalle stroken van 3 meter breed met

steeds een ander gewas of met groenbemesters. Op deze manier brengen we variatie aan met meer biodiversiteit in het perceel. Het gewas kan hiervan profiteren vanwege de zogenaamde functionele agrobiodiversiteit. In ons onderzoek gaat het niet alleen om het verhogen van de diversiteit, maar meer specifiek om het creëren van overlevingsmogelijkheden voor gewenste organismen enerzijds en het beperken van de populatieopbouw van schadelijke organismen anderzijds. Ons doel is het ontwerpen van een robuust landbouwsysteem dat tegen een stootje kan, oftewel weerbaar is tegen 'ongewenste indringers'.

Variatie binnen stroken

"Ook binnen hetzelfde gewas brengen we variatie aan door meerdere rassen of variëteiten

op dezelfde strook te zaaien of te planten. Door verschillen in vatbaarheid tussen de rassen wordt gekeken of de opmars van bijvoorbeeld phytophthora in aardappel kan worden vertraagd. Op onze onderzoekschaal is deze vorm van landbouw nog bewerkelijk, maar we kunnen de effecten goed vergelijken met dezelfde varianten op meer gebruikelijke perceelsgrootte. Uiteraard kunnen de stroken in de praktijk best breder worden. Inmiddels draait een ondernemer in Flevoland mee met ons onderzoek, hij kiest voor stroken van 9 meter breed".

Akkerranden en bloemenstroken

Bloemenstroken verrijken niet alleen het uitzicht, maar ook het aantal organismen. Per vierkante meter akkerrand overwinteren

biologische bedrijfssysteem

Tekst Leen Janmaat
Foto's Centrum voor Biologische Landbouw,
Louis Bolk Instituut en PPO Lelystad

meer dan vijfhonderd bodemdieren. Dat valt te vertalen naar 1,6 miljoen loopkevers en 0,5 miljoen spinnen per hectare. In sommige gevallen hebben aanwezige bloemenstroken ook een negatief effect op plagen in het gewas. Zo profiteert het koolwitje van de aanwezig bloemen rondom een koolperceel. Door bewuste keuzes van soorten bloemen kunnen populaties van specifieke insecten worden ondersteund. Meer informatie over functionele biodiversiteit is te vinden op de website van Kennisakker: (www.kennisakker.nl)

Niet Kerende Grondbewerking

Om de bodemstructuur te verzorgen, wordt in de strokenteelt gebruik gemaakt van vaste rijpaden. Dit betekent dat ieder jaar dezelfde sporen worden gebruikt en de bodem

in de stroken zo min mogelijk verdicht. Daarnaast krijgen de bodemorganismen meer voedsel door na een teelt zo snel mogelijk groenbemesters te zaaien. In combinatie met minimale grondbewerking worden zo ideale omstandigheden voor de bodemorganismen gecreëerd. Het systeem van niet kerende grondbewerking wordt in verschillende landen toegepast en ook in Nederland gaan enkele biologische akkerbouwers over naar dit teeltsysteem. Door de bodem zo lang mogelijk bedekt te houden en daarnaast compost of andere organische mest toe te dienen, blijft het organische stofgehalte op niveau en neemt de bodembiodiversiteit toe. Naar verwachting zal met de toename van de diversiteit in de bodem ook de weerbaarheid toenemen.

Effecten

Afgelopen en komend jaar volgen onderzoekers wat voor gevolgen de teelt op stroken heeft voor de ontwikkeling van ziekten & plagen. Uit de tellingen van rupsen in het koolgewas vonden de onderzoekers in beide varianten (stroken en standaard) evenveel rupsen. Wat echter opviel was dat de rupsen die in de stroken werden gevonden aanzienlijk meer geparasiteerd waren door sluipwespen. Komende jaren verzamelen onderzoekers meer gegevens om de effecten van de gestapelde biodiversiteit in kaart te brengen. "Als telers ideeën hebben om nog meer diversiteit te stapelen, horen wij dat graag", aldus Rob van den Broek.

Adressen

WAAR VIND JE MEER INFORMATIE?

Wil je je verder verdiepen in de biologische landbouw? Of lijkt het je wel wat voor je eigen bedrijf? In verschillende regio's in Nederland kun je ondersteuning krijgen. Lees verder voor de mogelijkheden.

Biologisch Ondernemen, stap in een nieuwe markt!

Er zijn goede kansen voor gangbare boeren en tuinders die de overstap willen maken naar biologische landbouw. De regionale projecten Biologisch Ondernemen ondersteunen je daarbij.

Kijk ook op

i www.biologischondernemen.nl

Biologisch Ondernemen in Flevoland:

stimuleren van een evenwichtige groei van de biologische productie en het versterken van de biologische afzetketen in Flevoland, dat zijn de belangrijkste doelen van Biologisch Ondernemen in Flevoland. We geven oriëntatie- en verdiepingscursussen biologische landbouw en we brengen nieuwe biologische boeren in contact met ervaren collega's door middel van keukentafelgesprekken en studiegroepen. Ook wordt er een marktverkenning uitgevoerd om een goede inschatting te geven van de mogelijkheden en kansen voor biologische boeren in Flevoland.

Meer informatie via **t 0320 281 222 of**
e info@biologischelandbouw.org

Biologisch Ondernemen Noord-Holland:

verken je mogelijkheden voor omschakelen naar biologische landbouw. Je kunt kiezen uit een gratis keukentafelgesprek met een ervaren biologische boer

of deskundig adviseur, die de opties van biologische landbouw kan doorrekenen voor jouw bedrijf. Of deelnemen aan een verkenninggroep omschakelen melkveehouderij of akkerbouw. Je kan begeleiding krijgen van een ervaren biologische ondernemer bij je eerste stappen in de biologische wereld. Ook financieren we mee aan omschakelplannen en kan je informatie krijgen over omschakelsubsidie.

Informeer naar de mogelijkheden in Noord-Holland bij

Land&Co

Maria van Boxtel **t 06 5359 3188 of**
e mvanboxtel@landco.nl

Stimulering biologische landbouw in

Drenthe: tot december 2012 maakt

Provincie Drenthe het voor agrarische ondernemers aantrekkelijk om zich te oriënteren op omschakeling naar biologische landbouw. De mogelijkheden voor de Drentse boeren zijn: deelnemen aan een 'Boer on Tour' om zo de dagelijkse biologische praktijk goed te bekijken en te bespreken. En het deelnemen aan kennis- en netwerkbijeenkomsten. Het laten opstellen van een economische quickscan of een omschakelplan wordt gedeeltelijk financieel ondersteund. Meer informatie op te vragen bij:

Projecten LTO Noord

Goaitske Iepema **t 088 888 66 77 of**
e giepema@projectenltonoord.nl

Biologische landbouw in het ZLTO gebied: denk je aan omschakelen?

De ZLTO denkt met je mee als je daar eens vrijblijvend over wilt praten. In de afgelopen jaren hebben we veel ervaring opgedaan met omschakelen in de akkerbouw en open teelten en de melkveehouderij. Deze in het zuiden sterke takken kunnen nog steeds biologische boeren gebruiken! Wij

organiseren onder meer excursies en bijeenkomsten met technische voorlichters, vertegenwoordigers van banken en van ketenpartijen.

Contactpersoon: Kees van Bohemen
e kees.van.bohemen@zlto.nl

Advies

Naast je eigen adviseur en accountant is het slim een adviseur gespecialiseerd in biologische akkerbouw en vollegrondsgroenteteelt je vragen voor te leggen, bijvoorbeeld als je een omschakelplan wilt laten opstellen:

DLV Plant

Sander Bernaerts **t 06 2654 4106**
e s.bernaerts@dlvplant.nl
Jos van Hamont **t 06 5337 5257,**
e j.vanhamont@dlvplant.nl of
Christoffel den Herder **t 06 1215 5131**
e c.denherder@dlvplant.nl

Buizer Advies

Bertus Buizer **t 06 2459 7803**
e info@buizeradvies.nl

Coen ter Berg

Coen ter Berg **t 0527 292 236**
t 06 5534 2952 e info@coenterberg.nl

LTO Noord Advies

Han Swienink **t 06 5119 9106**
e jbswienink@ltonoordadvies.nl
i www.ltonoordadvies.nl

ZLTO Informatielijn

t 0900 2359 586
e info@zlto.nl
i www.zlto.nl

Certificering

Skal: houdt toezicht op de biologische productie in Nederland door inspectie en certificatie. Skal verstrekt zowel het EKO keurmerk voor biologische landbouw als het Demeter merk voor biologisch-dynamische landbouw. Op de site van Skal ook informatie over de eisen waar je aan moet voldoen bij biologisch ondernemen in het publicatieblad 'Dierlijk en Plantaardig'. Skal is geen organisatie voor belangenbehartiging, advisering of marktinformatie.
i www.skal.nl

Belangenbehartiging en brancheorganisaties

Bionext: is de brancheorganisatie van biologische boeren, handelaren, verwerkers en detailisten. Bionext werkt

aan de groei van de markt en de kwaliteit van de biologische productiemethode.

i www.bionext.nl.

Voor biologisch-dynamische landbouw is er ook de **Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding** (BD-Vereniging), kijk op

i www.demeter-bd.nl

BioHuis, vakgroep biologische

landbouw LTO Nederland: het BioHuis behartigt de belangen van circa 1.500 biologische boeren en tuinders in Nederland.

i www.lto.nl > sectoren > biologische land- en tuinbouw

Centrum Biologische Landbouw (CBL)

en BDEKO: Het CBL heeft als doel het stimuleren van de biologische landbouw, met name in Flevoland. De activiteiten van het CBL richten zich specifiek op voorlichting, promotie en dienstverlening. Het CBL voert het secretariaat van BDEKO, de vereniging van en voor biologische en biologisch-dynamische boeren in Flevoland. BDEKO is ontstaan uit de vraag naar het uitwisselen van ervaringen. Het overgrote deel van de biologische boeren in Flevoland is lid, op dit moment telt BDEKO 85 leden. De doelstellingen van BDEKO zijn kennis vergroten en informatie uitwisselen. Neem contact op via het Centrum Biologische Landbouw.

i www.biologischelandbouw.org

Onderwijs en onderzoek

Groenhorstcollege, locatie Dronten,

Warmonderhof biedt studies aan op het gebied van biologisch-dynamische landbouw, de biologische groot- of detailhandel en zorglandbouw. Deze MAS biedt de mogelijkheid om intensief kennis te maken met akkerbouw, veeteelt, tuinbouw en fruitteelt, dankzij de koppeling met de omliggende praktijkbedrijven van in totaal 85ha.

i www.warmonderhof.nl

Louis Bolk Instituut: verricht al 35 jaar wetenschappelijk onderzoek voor de ontwikkeling van biologische en duurzame landbouw, voeding en gezondheidszorg. Het Louis Bolk Instituut vervult een pioniersfunctie, gericht op nieuwe inzichten in de landbouw. Sluit je aan bij biologische bedrijfsnetwerken en doe nieuwe kennis en ervaring op.

*Leen Janmaat t 06 4419 7920
e l.janmaat@louisbolk.nl,*

Wageningen Universiteit en Research

Centre (WUR) heeft een leerstoel

biologische bedrijfssystemen en praktijkonderzoek op het gebied van dierlijke biologische productie (LR) en plantaardige (PP0).

i www.wur.nl

BioKennis. Alle kennis uit het biologisch landbouw- en ketenonderzoek van Wageningen UR en het Louis Bolk Instituut op *i www.biokennis.nl*

Subsidie

Omschakelsubsidie? Alleen in

Noord-Holland, kijk op

i www.noord-holland.nl bij het

subsidieloket

Kijk op het loket van Dienst Regelingen

i www.drloket.nl voor de regelingen van het ministerie van EL&I.

Regeling Beroepsopleiding en

voorlichting. EL&I betaalt 50% van je opleidings- en advieskosten tot een maximum van € 1500.

Regeling Voedselkwaliteit - biologische

landbouw. Ontvang de eerste 5 jaar een deel van de kosten van de verplichte Skal-controle terug.

En verder nog...

Biovak, de biologische vakbeurs aan het begin van elk jaar. *i www.biovak.nl*

De **Biologische Velddag** in de zomer.

i www.biologischevelddag.nl

Ekoland is het vakblad voor de biologische landbouw, met artikelen voor land- en tuinbouw, handel en afzet, onderzoeksresultaten, bedrijfsportretten e.d. Ook berichten uit de biologische sector, marktberichten, AGF nieuws en advertenties.

i www.ekoland.nl

Biofood online: dé website voor de biologische vakhandel in de Benelux. Op biofoodonline vind je de Engelstalige Organic Trade Guide, met alle handelsbedrijven in de Benelux. Ook op trefwoord te vinden.

i www.biofoodonline.nl

Op *i www.biodatabase.nl* vind je al het

beschikbare uitgangsmateriaal (zaadgoed en planten) dat is toegelaten in de biologische landbouw.

Groene gronden

Als je omschakelt naar biologische landbouw, moet je vaak extensiveren. Extra (natuur)land is dan van harte welkom! De website

i www.groenegronden.nl biedt de mogelijkheid je vraag of je aanbod openbaar te maken. De site bemiddelt tussen grondeigenaren en grondvragers. Neem een kijkje en plaats je vraag!

advertentie

**Biologisch ondernemen?
Meld u aan bij Skal biocontrole
www.skal.nl**

Skal **BIO CONTROLE**

DÉ
PLATFORMS VOOR
DE BIOLOGISCHE
BOER

www.ekoland.nl

Biologische
Velddag

www.biologischevelddag.nl

EKOLAND

ONAFHANKELIJK VAKBLAD VOOR DE BIOLOGISCHE KETEN

BioVak

Vakbeurs voor duurzame landbouw, natuur,
voedselkwaliteit en ondernemers met smaak

18 & 19 januari 2012

IJsselhallen Zwolle

Meer info: www.biovak.nl

Reserveren?

Neem contact op met:

Mike en Joop de Looze
Sjoerd de Hoop
's Gravenweg 44

2911 CG Nieuwerkerk a/d IJssel

T 0180-314662

E mikedelooze@icem.nl

CENTRUM
BIOLOGISCHE LANDBOUW

agrifirm
plant

bioKennis

PRACTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING
WAGENINGEN UR